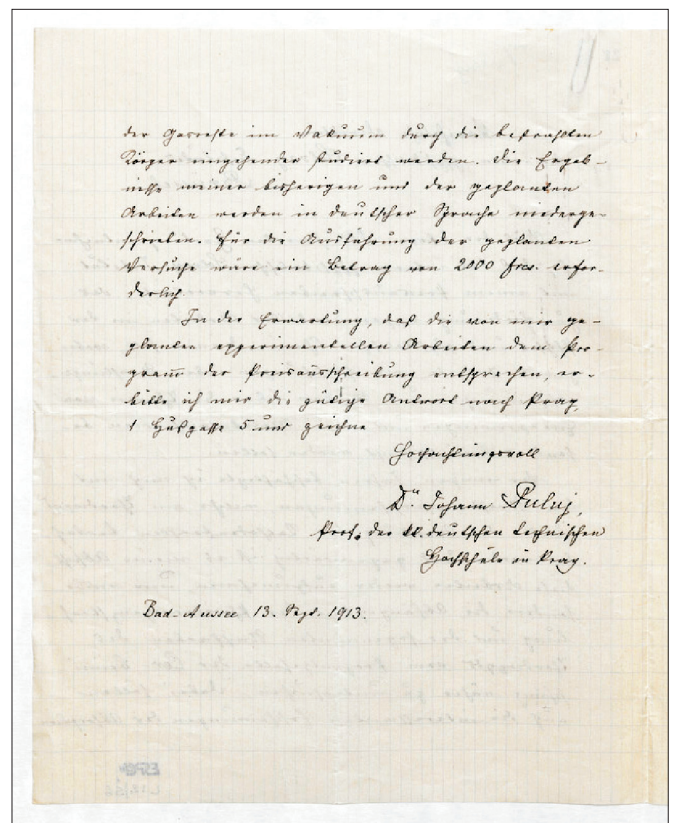
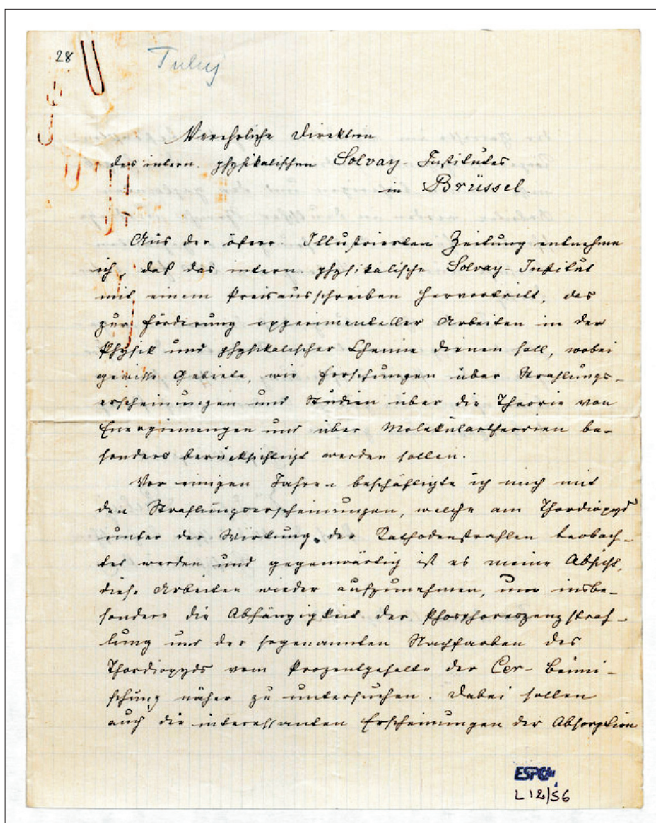

ЛИСТ ІВАНА ПУЛЮЯ ЛАУРЕАТУ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ В ГАЛУЗІ ФІЗИКИ (1902 р.) ГЕНДРІКУ ЛОРЕНЦУ та ін.

Працюючи в лютому 2023 у науковій бібліотеці Дослідницького Університету Парижу Université PSL-ESPCI, мені вдалось віднайти один з листів Івана Пулюя до директора Міжнародного Сольвеєвського фізичного інституту, лауреата Нобелівської премії в галузі фізики за 1902 р. Гендріка Лоренца від 13 вересня 1913 р. У ньому Іван Пулюй пропонує директору Г. Лоренцу, на оголошений Інститутом конкурс, свій проєкт дослідження явищ випромінювання, в тому числі, діоксиду торію під дією катодних променів. Він мав намір знову продовжити ці роботи, щоб ґрунтовно дослідити залежність фосфоресцентного випромінювання і залишків діоксиду торію від процентного вмісту домішок церію в суміші. Також планувалось дослідити цікаві явища абсорбції залишків церію у вакуумі.

Нижче я подаю копії двох сторінок цього листа, оригінал якого є у науковій бібліотеці Вищої Школи Промислових фізики і хімії Парижу (École Supérieure de Physique et de Chimie Industrielles de la ville de Paris (ESPCI Paris – PSL)), що входить на сьогодні поряд з Вищою Нормальною Школою (École Normale Supérieure de Paris – PSL), Вищою Школою Хімії (École Nationale Supérieure de Chimie de Paris – PSL) та іншими престижними науковими центрами Парижу в структуру Дослідницького Університету Парижу Université PSL (Paris Sciences & Lettres). Ці копії мені люб'язно надало керівництво архівного сервісу бібліотеки з дозволу генерального директора ESPCI Paris – PSL, професора Вінсента Крокетта (Vincent Croquette, directeur général) для його офіційного оприлюднення в засобах масової інформації з умовою посилання на цей ресурс ESPCI Paris – PSL, що, власне, я і роблю: <https://bibnum.explore.psl.eu/s/psl/ark:/18469/2bd52>.

Як виявилось пізніше, не простою справою був переклад цього листа Івана Пулюя, написаного ним у готичному стилі старонімецькою мовою. Викладачі німецької мови в Тернополі не змогли на пряму безпосередньо зробити цей переклад. Допомогли мої співробітники та аспіранти кафедри програмної інженерії ТНТУ (Цебрій О., Мудрик І., Заярний М., Бойко І., ну і я був залучений у тому числі). За декілька ітерацій при допомозі штучного інтелекту, порівнюючи різні версії перекладу, нам вдалось практично розшифрувати цей текст і консультуючись по окремих правилах німецької граматики з викладачем німецької мови кафедри іноземних мов М. Паласюком та уточнюючи зміст окремих фізичних постулатів і величин, ми отриманий переклад листа Івана Пулюя, який подаю нижче.

Поважна Дирекціє Міжнародного фізичного
Solvay-інституту у Брюсселі,

Дякуючи часопису «*Illustrierten Zeitung*», я дізнався, що Міжнародний фізичний Solvay-інститут проводить конкурс (очевидно, з виділенням фінансової підтримки), який сприятиме експериментальним роботам у галузі фізики та фізичної хімії, причому названі галузі в значній мірі мають бути присвяченими дослідженню явищ випромінювання та розробці теорії розподілу кількості енергії та молекулярної теорії.

Ще кілька років тому я займався явищами випромінювання, в яких досліджувався діоксид торію (*Thor dioxyd*, лат. — *Thorium dioxide*) під дією катодних променів, і на цей момент я маю намір знову продовжити ці роботи, щоб особливо ґрунтовно дослідити залежність фосфоресцентного випромінювання і так званих залишків діоксиду торію від процентного вмісту домішок церію в суміші.

При цьому мають бути найґрунтовніше дослідженими цікаві явища абсорбції залишків церію у вакуумі відповідними тілами.

Результати попередніх і теперішніх робіт будуть описані німецькою мовою. Для виконання запланованих дослідів необхідна сума 2000 швейцарських франків.

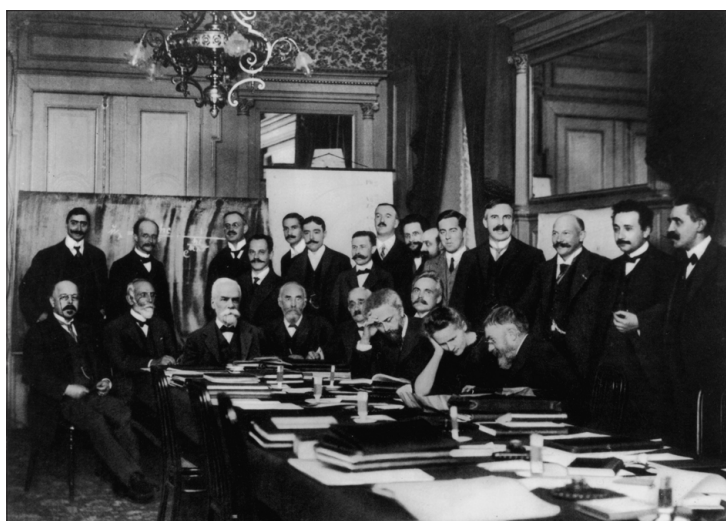
В очікуванні, що заплановані мною роботи відповідатимуть програмі конкурсу, прошу дати мені дійсну відповідь у Прагу, 1 Husgasse 5.

З повагою,

Докт. Іван Пулюй, проф.
Німецької Вищої Технічної Школи у Празі
Bad-Aussee 13. вересня, 1913.

КОРОТКА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО СОЛЬВЕЄВСЬКОГО ІНСТИТУТУ ФІЗИКИ

Міжнародний Сольвеєвський інститут фізики заснований нідерландським підприємцем Ернестом Сольвеєм у 1912 р. у Брюсселі (інститут хімії Сольвея заснований у 1913 р.) для підтримки та розвитку перспективних досліджень у фізиці, хімії та суміжних галузях з метою «розширення та поглиблення розуміння природних явищ». Першим директором Міжнародного Сольвеєвського інституту фізики був лауреат Нобелівської премії з фізики 1902 р. Гендрік Лоренц. Сольвеєвські Конгреси (Congrès Solvay) були присвячені видатним невирішеним проблемам фізики і хімії. Вони розпочалися з історичного Конгресу Solvay з фізики 1911 р. під головуванням Гендріка Лоренца, який вважався поворотним пунктом у світі фізики, і триває досі.

Перший Сольвеєвський Конгрес з фізики, 1911 р. Сидять, зліва направо: В. Нернст, М. Бріллюен, Е. Сольве, Г. Лоренц, Е. Варбург, Ж. Перрен, В. Він, М. Кюрі і А. Пуанкаре; стоять: Р. Гольдшмідт, М. Планк, Г. Рубенс, А. Зоммерфельд, Ф. Ліндемманн, М. де Бройль, М. Кнудсен[en], Ф. Газенерль, Ж. Гостелет, Е. Герцен, Дж. Г. Джинс, Е. Резерфорд, Г. Камерлінг Оннес, А. Ейнштейн і П. Ланжевен.

Автор цього подання у Вищій Школі Фізики Парижу ESPCI Paris-PSL на історичному місці, де стояв ангар, у якому П'єром і Марією Кюрі у 1902 р. було відкрито радій — друге після Х-променів епохальне відкриття.

На задньому плані знаходиться лабораторний корпус ESPCI Paris-PSL, що включає і її наукову бібліотеку. Тут у цьому корпусі також розташована лабораторія, де починаючи з 1980 р. працював ще один уродженець України — Георгій Шарпак, останній одноосібний лауреат Нобелівської премії з фізики 1992 р.

Портрети Георгія Шарпака (Gorges Charpak) та П'єра-Жіля де Жена (Pierre-Gilles de Gennes) серед портретів інших Нобелівських лауреатів на фасаді головного корпусу ESPCI Paris-PSL

Автором цього подання також віднайдена низка архівних документів, екземплярів приладів Івана Пулюя впродовж його діяльності у 1876-1912 рр., пов'язаних із Францією, що знаходяться у різних наукових фондах французьких університетів та Французької Академії наук. Це безпосередньо пов'язано з його винаходами та відкриттями, що формували світовий науково-технічний прогрес того періоду: флуоресцентні лампи різних конструкцій для дослідження Х-променів і катодних променів, освітлювальні лампи та прилади, у т.ч., унікальна промислова апаратура для освітлювання підземних шахт (*lampes électriques des mines*), наукове обладнання для університетських лабораторій, його оригінальні результати в радіології та медицині, телефонії, безпечній енергетиці, багаточисленні публікації у французьких та інших наукових журналах з оцінкою світових вчених, у т.ч., Нобелівських лауреатів про отримані ним результати та ін. Це все буде детально описано і оприлюднено у подальших поданнях.

Михайло ПЕТРИК,
доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедри програмної інженерії
Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки